

MOVING MANUSCRIPTS LEZINGEN VOORMIDDAG

1.

Jan Van der Stock

TUSSEN DIEST EN SINT PETERSBURG

Illuminare- Studiecentrum voor Miniatuurkunst
K.U. Leuven
Blijde Inkomstraat 21
B-3000 Leuven

Bibliotheek van de KULeuven
Mgr. Ladeuzeplein 21
B-3000 Leuven

Tel. +32 (0)16 32 48 70
Fax.+32 (0)16 32 46 91

jan.vanderstock@arts.kuleuven.ac.be
<http://www.illuminare.be>

Abstract

De laatste decennia oefent het middeleeuwse manuscript een enorme aantrekkingskracht uit op het publiek. Meer dan 50.000 betalende bezoekers op de tentoonstelling *Meesterlijke Middeleeuwen* (Leuven, 2002), dat is het potentieel van een uit de kluiten gewassen popconcert. Daarnaast stellen we vast dat de leeszaal van bibliotheken met handschriften en van de vele archieven hier te lande overvol zitten met ijverige studenten, gedreven genealogen en professionele (kunst)historici. Zijn de middeleeuwen dan toch sexy?

De belangstelling is misschien wel hartverwarmend, maar zeker niet zonder risico. Ongelimiteerde studie en veelvuldig tentoonstellen, zijn voor het handschrift veel grotere gevaren dan de koele vergetelheid van de duistere kloosterbibliotheek. Het precaire spanningsveld tussen bewaren en ontsluiten, dat is het dilemma waarmee de tentoonstellingsmaker wordt geconfronteerd. Vanaf 1983 danst *Illuminare - Studiecentrum voor Miniatuurkunst (K.U.Leuven)* voortdurend op dat slappe koord. Sinds die memorabele tentoonstelling in Diest zijn er door de medewerkers van het Studiecentrum vele honderden schitterende manuscripten in vitrines gelegd. Vraag is hoe ver je met handschriften kan gaan...

2.

Per Cullhed

**DISPLAY OF BOOKS IN SWEDEN
OPENESS VERSUS PRESERVATION**

Uppsala University Library
Konserveringsenheten | Box 510, 751 20
UPPSALA

Tel: 46 18 4716214
GSM 46 704250255
Fax 46 184713929
E-mail: per.cullhed@ub.uu.se
<http://www.ub.uu.se/arv/konservering>

Abstract

The presentation will first give an insight into some fundamentals of the Swedish medieval manuscript history from runic stones to the reformation and the closing of the monastery libraries, as well as the fire of the National Archives and the Royal library in 1697. Some exhibitions from the 20th century, as well as one ongoing (Mutilated books - wondrous leaves from the Swedish bibliographical history) will be used as examples of important issues in the exhibition of manuscripts, such as preservation, safety, institutional routines for loans, exhibitions as promoters of interest for the cultural heritage and the problem of displaying bound manuscripts. Technical issues, such as museum light, will be mentioned and a suggestion for the disuse of self-adhesive materials in the arranging of exhibitions, will be proposed.

3.

Leon Smets

EEN KWART EEUW BOEKEN TENTOONSTELLEN: EEN FLUWELEN EVOLUTIE

Culturele Biografie Vlaanderen v.z.w.
Hofstraat 15
2000 Antwerpen

tel. + 32 3 224 15 47
fax. + 32 3 224 15 41

e-mail: leon.smets@erfgoednet.be

Abstract

Het uitlenen en tentoonstellen van verluchte handschriften is geen recent fenomeen, maar is in de voorbije kwart eeuw wel sterk toegenomen. Het is geruststellend vast te stellen dat de kennis van de preservatievereisten en –praktijk in diezelfde periode er zeer op vooruitgegaan is.

Het is ooit anders geweest. Voorbeelden worden getoond van hoe in het begin en nog in de tweede helft van de 20ste eeuw kostbare handschriften werden vervoerd en geëxposeerd.

Aan de hand van enkele tentoonstellingen uit de voorbije 25 jaar kan de verbetering inzake transport, behandeling en presentatie van verluchte manuscripten worden aangetoond.

Sinds de jaren zestig, maar vooral in de jaren zeventig is de wetenschappelijke kennis op het gebied van preventieve conservering uitgemond in het vastleggen van standaards, bijvoorbeeld voor de relatieve vochtigheid, lichtsterkte en hoeveelheid UV (Garry Thomson, *The Museum Environment*, 1978). In de museum-, bibliotheek- en archiefwereld groeit de deskundigheid inzake preventie, preservatie, transportvoorbereiding, art handling en tentoonstellen, wat alsmaar sterker tot uiting komt in de stringente eisen bij het bruikleenverkeer. Bestond de bruikleenovereenkomst een kwart eeuw geleden meestal uit een wederzijdse korte, vriendelijke brief, dan moet men zich vandaag door een bladzijden dik document worstelen, een standard facilitiesreport opmaken, conditierapporten checken en streng toekijkende koeriers op hun wenken bedienen.

Het is amper 20 jaar geleden dat er in Vlaanderen een opleiding opgestart werd voor boekrestaurator (HICOREB, 1984). Ook dit heeft zonder twijfel bijgedragen tot een meer professionele begeleiding van bruikleen en bewaringspraktijk binnen onze instellingen. Het jaar voordien werd het Studiecentrum voor de Vlaamse Miniaturisten opgericht. Dit centrum was initiatiefnemer van, of meestal sterk betrokken bij de grote tentoonstellingen van verluchte handschriften die er sinds dat jaar 1983 (tentoonstelling Handschriften uit Diestse kerken en kloosters) in Vlaanderen te zien zijn geweest, en heeft een niet te onderschatten rol gespeeld bij de aandacht voor en verspreiding van betere presentatietechnieken.

De evolutie naar ‘better practice’ bij het tentoonstellen van kostbare handschriften is in ons land een geschiedenis van verschillende decennia, zonder revolutionaire sprongen maar de

weg van de geleidelijkheid volgend. Deze evolutie speelde zich hoofdzakelijk af in de grote instellingen en bij belangrijke tentoonstellingen met internationale bruiklenen. Langzaam maar zeker dringt de praktijk van de top door naar het courante dagelijkse omgaan met het handschriftenbezit in de kleinere instellingen, archieven, bewaarbibliotheken, musea, kerken, abdijen en kloosters, waar handschriften soms permanent uitgestald liggen. Hier sluimeren nog tal van problemen, die letterlijk met de fluwelen handschoen moeten aangepakt worden.

4.

Jane Rutherford

**COMFORT ME IN MY CRADLE
THE V&A MUSEUM'S PRACTICES FOR DISPLAYING BOOKS**

Head Book Conservator
V&A Museum
South Kensington
London SW7 2RL

Tell +44 (0)20 7942 2085
Fax +44 (0)20 7942 2092
Email janer@vam.ac.uk

Abstract

A look at the mechanisms for processing books, and the methodology of preparing them for display. The talk will briefly discuss planning, including assessment of objects, requisition of work, conservation and the environment. The main focus will be on display guidelines, cradles and the ultimate comfort of the book.

LEZINGEN NAMIDDAG

5.

Elsje Janssen

COÖRDINEREN OM BETER TE BEWAREN EN TE BEHEREN

Behoud en Beheer, Collectiebeleid, Hessenhuis, Falconrui 53, 2000 Antwerpen

tel 03 206 03 50

Gsm 0475 40 63 93

Fax 03 206 03 62

E-mail: elsje.janssen@cs.antwerpen.be

Abstract

Tot 2000 was er in Antwerpen geen coördinerende werking in functie van het bewaren, presenteren en behandelen van kunstwerken en voorwerpen in de collecties van de twaalf verschillende stedelijke musea. Daarna is hierin verandering gekomen door de oprichting van een overkoepelende dienst 'Collectiebeleid / Behoud en Beheer'.

Hieronder vallen restauratoren, boekbinders, medewerkers voor collectieregistratie en beeldregistratie, voor opbouw en belichting van tentoonstellingen, voor het transporteren van kunstwerken, depotmedewerkers en projectmedewerkers.

Heel veel aandacht gaat naar preventieve conservatie en verantwoorde bewaring en presentatie. De dienst geeft raad en praktische ondersteuning bij de opbouw van tentoonstellingen, het afhandelen van bruiklenen en een betere presentatie en opberging van de collecties. Waar mogelijk worden door de eigen specialisten conservatie en restauratiebehandelingen uitgevoerd.

Collectiebeleid / Behoud en Beheer geeft een jaarlijkse nieuwsbrief uit over de werking.

In 2003 werd de dienst, onder andere omwille van haar voorbeeldfunctie, genomineerd voor de Prijs Cultureel Erfgoed van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

6.

Lieve Watteeuw

**METEN, BEWEGEN, TONEN EN ZIEN
HANDSCHRIFTEN TENTOONSTELLEN TUSSEN 1995 EN 2004**

Koninklijke Bibliotheek van België, Afdeling Handschriften (Brussel)
Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIKIRPA Brussel)
Illuminare - Studiecentrum voor Miniatuurkunst (K.U.Leuven)

Tel.: 0032 9 223 29 12
0032 486 834285
e-mail: lieve.watteeuw@pandora.be

Abstract

De laatste decennia is het aantal tentoonstellingen waarin handschriften te zien zijn, enorm toegenomen. Toch is het “reizende handschrift” geen nieuw fenomeen. Vanaf het ogenblik van hun ontstaan –“ergens in de middeleeuwen”-- worden vele manuscripten geregeld verhuisd van de ene locatie naar de andere. Het transport van allerhande codices is altijd vrij intens geweest. Vele archivalische getuigenissen bevestigen dat. Samen met de groeiende historische belangstelling neemt de manipulatie van handschriften in de negentiende eeuw nog toe. De historische schade is dan ook aanzienlijk.

Wetenschappelijk en conservatietechnisch onderzoek heeft het besef van de waarde van het fragiele patrimonium doen toenemen. Vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw worden de oorzaken van degradatie van organisch materiaal --op de eerste plaats papier en perkament, maar ook inkt en verf-- systematisch bestudeerd. De effecten van licht en lucht op degradatie van de minerale en organische kleurstoffen worden door chemici en ingenieurs onder de loep genomen. De architect en de tentoonstellingsbouwer zijn een vaste gesprekspartner van de restaurator, de bibliothecaris en de curator.

Door het toegenomen aantal tentoonstellingen worden codices steeds meer gecontroleerd. Omgevingsfactoren worden gemeten en beschreven. De voorbereiding en begeleiding van topstukken wordt vanuit de ervaringen en de reflecties van de laatste twintig jaar steeds beter op punt gesteld. De “integriteit” van het kwetsbare middeleeuwse patrimonium is een primaire factor geworden. Het beheersen van de risico’s is een primordiale voorwaarde voor elk actueel tentoonstellingsconcept.

7.

John Lowden

**MEDIEVAL MANUSCRIPTS ON EXHIBITION:
REFLECTING ON PURPOSES, PRACTICALITIES, AND POSSIBILITIES**

Courtauld Institute, Somerset House, Strand, London WC2R 0RN

Tel 44 (0)20 7848 2668

Fax: 44 (0)20 7848 2410

E-mail: john.lowden@courtauld.ac.uk

<http://www.courtauld.ac.uk>

Abstract

This paper takes a long historical perspective on a broad phenomenon. Beginning with 'permanent exhibitions', a tradition is traced back to the Middle Ages, and pursued from the mid-19th century in terms primarily of motivation and audience. The effects of long-term display on the manuscripts themselves, on publications, and on the broader pattern of scholarship are also considered. The tradition of temporary exhibitions of illuminated manuscripts is also traced back to medieval times. Such display sometimes led to losses. Modern exhibitions are approached in terms of their public (what constitutes success?) and the publication of accompanying lavish catalogues. The need to balance a range of very different demands is considered. Whether manuscripts should be displayed with or without other types of object is debated. Looking towards the future a range of possibilities are highlighted: exhibitions of books while disbound, exhibitions presenting the results of technical and scientific analysis, web-based exhibitions. The Research Centre for Illuminated Manuscripts at the Courtauld Institute in London hopes to play an important role in such activities, supported, we trust, by colleagues in Leuven and elsewhere.